

ارتقاء مدیریت مناطق بازدیدی براساس راهبردهای کلیدی مدیریت اکوتوریسم

طاهره اردکانی^{۱*}

ardakani@ardakan.ac.ir

علیرضا میکائیلی تبریزی^۲

عبدالرسول سلمان ماهینی^۳

مرجان محمدزاده^۲

تاریخ پذیرش: ۹۶/۵/۴

تاریخ دریافت: ۹۵/۱۱/۲۰

چکیده

زمینه و هدف: اکوتوریسم در حال حاضر به یک فعالیت مهم اقتصادی در مناطق طبیعی جهان تبدیل شده است و فرصتهایی برای بازدیدکنندگان فراهم می‌سازد تا بتوانند تجلی طبیعت و فرهنگ را تجربه کنند که این مهم در مناطق بازدیدی بیشتر اتفاق می‌افتد. مدیران این مناطق باید بتوانند بین نیاز به تفرج و اثرات حاصل از اکوتوریسم، تعادل برقرار کنند. هدف از این مقاله، ارائه مجموعه‌ای از راهبردها برای مدیران اکوتوریسمی، جهت تسهیل تصمیمات در رابطه با مدیریت و توسعه اکوتوریسم می‌باشد.

روش بررسی: این تحقیق با مروری بر مهمترین راهبردهای مدیریتی مناطق بازدیدی جهت تحقق هدف توسعه پایدار از گذشته تا حال (Eurostate^۴, UNWTO^۵, The Nature Conservancy^۶) تلاش نموده تا به اهمیت پیاده‌سازی راهبردها و لزوم استفاده صحیح آن اشاره شود.

یافته‌ها: راهبردهای مدیریتی، اساس یک طرح مدیریتی اکوتوریسم (EMP)^۷ را تشکیل می‌دهند. در این مقاله، راهبردهای کلیدی مدیریت اکوتوریسم شامل زون‌بندی برای استفاده بازدیدکنندگان، طرح‌ریزی و طراحی مکان بازدیدکننده، طراحی زیرساخت‌های پایدار، سازوکارهای تولید درآمد، مدیریت و پایش بازدیدکننده و راهنمایان طبیعت‌گرا به تفصیل معرفی گردید.

۱ - استادیار گروه علوم و مهندسی محیط زیست، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه اردکان، اردکان، ایران. * (مسئول مکاتبات)

۲- دانشیار دانشکده شیلات و محیط زیست، دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، گلستان، ایران.

۳- استاد دانشکده شیلات و محیط زیست، دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، گلستان، ایران.

4- Eurostate Manual & Guideline

5- World Tourism Organization

6- The Nature Conservancy, Arlington, Virginia, USA

7- Ecotourism Management Plane

بحث و نتیجه گیری: در نتیجه اجرای هر یک از این راهبردهای مدیریتی اکوتوریسم در یک منطقه بازدیدی، شرایط برای توانمند شدن بالقوه مناطق برای اکوتوریسم به صورت یک نیرو در جهت توسعه پایدار، مهیا خواهد شد و برای مدیران مناطق بازدیدی و همچنین دیگر کارگزاران اکوتوریسم مانند تورگردانان و توسعه‌دهندگان هتل‌ها، مثمر ثمر خواهد بود.

واژه‌های کلیدی: اکوتوریسم، برنامه‌ریزی و مدیریت، راهبردهای مدیریتی اکوتوریسم، حفاظت و توسعه پایدار.

Enhancement of Visited Areas Management Based on Ecotourism Management Key Strategies

Tahere Ardakani^{1*}

ardakani@ardakan.ac.ir

Ali Reza Mikaeli²

Abdolrassoul Salmanmahiny³

Marjan Mohammadzadeh²

Admission Date: July 26, 2017

Date Received: February 6, 2017

Abstract

Background and Objective: Ecotourism is an important economic activity in natural areas of the world and will provide opportunities for visitors to experience the manifestation of nature and culture and this important happens in visited areas. Managers must be able to make balance between recreation needs and resulted impacts of ecotourism in those areas. This paper provides a set of guidelines to facilitate decisions regarding ecotourism management and development for ecotourism managers.

Material and Methodology: This study is aiming at a mention of the importance of strategies implementation and necessity of correct using those by overview of the important management strategies of visited areas for achieving to sustainable development goal from past to now, for example UNWTO, Eurostate, The Nature Conservancy.

Findings: Management strategies form a base of an ecotourism management plan (EMP). In this paper, ecotourism management key strategies were introduced in detail that included zoning for visitor uses, planning and design of visits site, sustainable infrastructure design, mechanisms for income generation, management and monitoring visitors and naturalist guides.

Discussion and Conclusion: Conditions will provide for potential empowerment of areas for ecotourism as a force in order to protect environment and sustainable development by the result of implementing each of these management strategies in a visited area and these will be fruitful for managers of visited areas and as well as other agencies such as, tour operator and hotel developers.

Keywords: Ecotourism, Planning and Management, Tourism Management Strategies, Conservation and Sustainable Development.

---

1 - Assistant Professor, Department of Environmental Sciences & Engineering, Faculty of Agriculture and Natural Resources, Ardakan University, P.O. Box 184, Ardakan, Iran*(*Corresponding Author*)

2 - Associate Professor of Department of Environmental Sciences, College of Fisheries and Environmental Sciences, Gorgan University of Agricultural Sci. & Natural Resources, Golestan, Iran

3 - Professor of Department of Environmental Sciences, College of Fisheries and Environmental Sciences, Gorgan University of Agricultural Sci. & Natural Resources, Golestan, Iran

مقدمه

موجود برای یکپارچگی زیستی مکانها استفاده شود، باید شناسایی و تدوین شود. این مقاله در جهت تحقق اهداف ذکر شده، ارایه گردیده است.

راهبردهای مدیریت اکوتوریسم

راهبردهای مدیریتی، اساس یک طرح مدیریتی اکوتوریسم را تشکیل می‌دهند. این راهبردها، فعالیت‌های اکوتوریسمی معینی را تعیین می‌کنند که در اهداف حفاظتی یک منطقه بازدیدی، نقش بسزایی دارند. راهبردهای کلیدی مدیریت اکوتوریسم شامل زون‌بندی برای استفاده بازدیدکنندگان، طرح‌ریزی و طراحی مکان بازدیدکننده، طراحی زیرساخت‌های پایدار، سازوکارهای تولید درآمد، مدیریت و پایش بازدیدکننده و راهنمایان طبیعت دوست می‌باشد (۲).

راهبرد اول: زون‌بندی برای استفاده بازدیدکنندگان

زون‌بندی مناطق بازدیدی، شامل سازوکاری از تخصیص اهداف و اولویت‌های کلی، برای نواحی مختلف یا زون‌ها در درون یک منطقه بازدیدی جهت تعریف تقریبی استفاده‌های مجاز و غیر مجاز توسط طراحان می‌باشد. مواردی از قبیل اهداف و اولویت‌های مدیریتی مکان، کیفیت و تنوع منابع طبیعی و فرهنگی و درجه‌ای از تغییراتی که تحمل کرده‌اند و همچنین نوع استفاده‌ای که از قبل تعیین شده، تعیین‌کننده نوع و تعداد زون‌ها است (۳). لازم به ذکر است که بسیاری از استفاده‌ها با یکدیگر تعارض دارند و باید از نظر جغرافیایی از هم جدا شوند. معمولاً در طرح کلی مدیریت (GMP^۲)، زون‌بندی مقدماتی برای یک منطقه بازدیدی انجام گرفته است که در آن، اکوتوریسم به صورت یک استفاده عمومی مطلوب، تعریف می‌شود ولی گاهی کافی نیست. در نتیجه، ممکن است به یک طرح مدیریت اکوتوریسم نیز نیاز باشد که متعاقب آن، زون‌بندی مقدماتی مناطق بازدیدی تغییرخواهد کرد. زون‌بندی برای اکوتوریسم باید با طرح زون‌بندی کلی برای یک منطقه، یکپارچه شود و برای اینکه اقدام‌های مناسب در درون زون‌ها

اکوتوریسم دربرگیرنده تعداد زیادی از فعالیت‌های بالقوه، از کلبه‌های بوم‌شناختی^۱ تا مسیرهای پیاده‌روی است و با توجه به درک متفاوت افراد از نظر حساسیت اکولوژیکی گردشگاه، طیف گسترده‌ای از اکوتوریست‌ها معرفی می‌شوند (۱). مدیران مناطق بازدیدی، با چالش‌هایی بر سر کنترل و محدود کردن اثرات ناشی از توریسم بی‌قید و بند روبرو هستند ولی در همین زمان، تصمیم می‌گیرند که کجا و چطور برای توسعه اکوتوریسم به عنوان یک گزینه توسعه‌ی اقتصادی سازگار، طرح‌ریزی نمایند. در نتیجه، مدیران مناطق بازدیدی باید مجموعه‌ای از چارچوب‌های برنامه‌ریزی در جهت هدایت و مدیریت نمودن فعالیت‌ها طراحی نمایند تا گروه‌های زیر از آن منتفع شوند: اکوتوریسمی که منابع بالقوه را اشباع و درآمد پایداری را ایجاد می‌کند، حفاظت‌کنندگانی که مشتاق بحث اکوتوریسم هستند و می‌خواهند شناخت خوبی از آن داشته باشند، یا آنهایی که اکوتوریسم را به صورت یک راهبرد حفاظتی مورد توجه قرار می‌دهند، کسانی که درصدد درک بسیار بالاتری از فرآیند طرح‌ریزی مدیریت اکوتوریسم هستند و آنهایی که می‌خواهند تصمیم بگیرند که آیا اکوتوریسم در منطقه‌شان بطور صحیح اجرا می‌شود یا نه.

این مقاله، در ابتدا مجموعه‌ای از راهبردها را برای طراحان و مدیران اکوتوریسمی برای تسهیل تصمیمات در رابطه با مدیریت و توسعه اکوتوریسم، ارایه می‌کند و برای متخصصان و مدیران مناطق بازدیدی و منابعی که تحت مالکیت دولت هستند و همچنین دیگر کارگزاران اکوتوریسم مانند تورگردانان و توسعه دهندگان هتل‌ها، و آنهایی که درصدد فهم و درک بالاتری از مضمون‌های حفاظتی در رابطه با فعالیت‌های پیشنهادی هستند، متمر ثمر خواهد بود. بدیهی است که در زمان قرارگرفتن در جریان فرآیند طرح‌ریزی برای یک مکان اکوتوریسمی، ممکن است چندین اندیشه راهبردی مدیریت اکوتوریسم تداعی شود. بنابراین، در طرح‌ریزی مناطق بازدیدی، راهبردهایی را که ممکن است برای کاهش یا حذف تهدیدات

2- General Management Plane

1- Ecolodges

مانند مکان یا موقعیت جاده‌ها در رابطه با اردوگاه‌های زمینی یا جذابیت‌های موجود) تعیین می‌کند و همچنین امکان‌سنجی مالی و امکان‌سنجی محیط زیستی در این رابطه انجام می‌گیرد. در نهایت، تمامی زیرساخت‌ها قبل از شروع به ترسیم و ساختمان‌سازی باید ارتباط معنی‌داری با طبیعت و فرهنگ داشته باشد و طرح‌ریزی مکان تقریباً به معنی "بهترین فعالیت"^۱ برای فعالیت اکوتوریسمی و زیرساختی انجام شود (۸). طراحی خوب یک مکان، نیازمند تیمی متشکل از یک معمار چشم انداز^۲، زیست‌شناس یا یک بوم‌شناس و یک مهندس محیط زیست است که تا حدی در زمینه ارزیابی اثرات محیط زیستی و زیرساخت‌های توریست آموزش دیده باشد و اگر یک دستیار محلی^۳ هم این تیم را هدایت کند بسیار ثمربخش است، چرا که به مکان و شرایط محیطی منطقه آشنا است و تامین اعتبار این فرآیند باید توسط اداره و تشکیلات مدیریتی منطقه یا کارآفرینان کلبه‌های اکولوژیک تقبل شود (۹).

۲-۱- ملاحظات طرح‌ریزی مقدماتی مکان^۴

اولین قدم برای ارایه یک طرح بازدیدی، این است که مکان‌های پیشنهاد شده برای استقرار زیر ساخت‌های معرفی شده مورد تجزیه و تحلیل قرارگیرد. در این رابطه ممکن است به یک منطقه نسبتاً بزرگی برخورد نمود که امکان دارد با توجه به نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل به یک منطقه کوچک تقلیل یابد. در رابطه با تجزیه و تحلیل مکان بایستی در ابتدا طرح کلی مدیریت بازبینی شود و مشخص شود که آن مکان، برای گسترش دادن فعالیت‌های توریسم مطابق با طرح کلی مدیریت است و سپس به دنبال کسب اطلاعات پایه منطقه مانند پدیده‌های مکانی مهم بود. این اطلاعات می‌تواند شامل کاربری زمین، تشخیص ذخیره بالقوه آب، شرایط خاک و توانایی تحمل خاک برای ساختمان‌سازی، تشخیص بالاترین داغ آبهای فصلی، توجه به بادهای غالب و الگوهای آب و هوایی، عکس‌های هوایی برای

اجرا شوند، باید بتوانند با اهداف مدیریتی آن مکان، سازگار شوند (۴).

۱-۱- طرح زون‌بندی و فعالیت‌های اکوتوریسم

اولین گام در تعریف طرح زون‌بندی این است که شرایط کنونی ارزیابی شود. چنانچه زون‌بندی مقدماتی نتواند جوابگوی نیازهای مربوط به توسعه توریسم باشد، الزامی است که در طرح زون‌بندی تغییراتی ایجاد شود. امکان تغییر و اصلاح طرح‌های زون‌بندی از طریق شناسایی کامل گردشگاه، میسر می‌شود (۵). زمانی که محدوده یک زون مشخص شد، باید به عوامل مدیریتی، قانونی، اجتماعی و زیست‌فیزیکی زون به دقت توجه شود (۳).

۲-۱- مراحل از استقرار یک سیستم زون‌بندی

استقرار یک سیستم زون‌بندی مطلوب می‌تواند شامل موارد زیر باشد (۶): (۱) توجه به طرح کلان مدیریت؛ (۲) تهیه نقشه پایه از مناطق بازدیدی و مکان‌های توریسمی؛ (۳) جداسازی مناطق حساس؛ (۴) تعیین نوع زیر ساخت‌های جدید پیشنهادی؛ (۵) ارزیابی مکانی؛ (۶) زون‌بندی مقدماتی؛ (۷) زون‌بندی پیشنهادی؛ (۸) زون‌بندی نهایی؛ (۹) بهبود سیستم نهایی زون‌بندی (۱۰): موازین حقوقی.

راهبرد دوم: طراحی و طرح‌ریزی مکان‌های بازدیدی

در بسیاری از مکان‌های اکوتوریسمی و مناطق بازدیدی به دلیل محدود کردن اثرات بازدید بر محیط و همچنین مدیریت راحت‌تر آن، استفاده بازدیدی تنها به یک مکان کوچک که به "مکان بازدید" موسوم است، تقلیل می‌یابد. لذا، بدلیل تمرکز مردم و همچنین افزایش تراکم ساختارهای زیربنایی، طراحی دقیق این مکان‌ها، الزامی است (۷). معمولاً طرح‌ریزی مکان بازدیدی، بصورت یک جزء ضمیمه‌ای از طرح مدیریت اکوتوریسم است که بعد از استقرار طرح زون‌بندی در منطقه پیاده می‌شود که بر پایه تجزیه و تحلیل منابع طبیعی، فرهنگی و جذابیت‌های منطقه بازدیدی و در کل برآوردی از توان اکوتوریسمی منطقه قرار دارد. طرح‌ریزی مکان، موقعیت دقیق زیرساخت‌ها را با در نظر گرفتن حساسیت اکولوژیکی مکان و همچنین موقعیت‌یابی زیرساخت‌ها از روی اهداف مدیریتی

1- Best practiices

2- Landscape architect

3- Local resident

4- Initial site planning consideration

اردوگاه‌های زمینی، کلبه‌ها و سیستم‌های پشتیبانی همراه، به یک فرد معمار که در طراحی پروژه‌های اکوتوریسم، تبحر خاصی دارد، نیاز است. طراحی پایدار زیرساخت‌ها با توجه به موارد زیر صورت می‌گیرد (۱۰):

(۱) اصول پایداری: در اینجا پایداری به معنی کاهش کیفیت زندگی نیست، بلکه تغییر در ذهن‌ها یا ارزش‌ها نسبت به روش کمتر مصرف گرایانه است. این تغییرات باید مسائلی چون وابستگی جهانی، نظارت محیط زیستی، مسئولیت‌های اجتماعی و ماندگاری اقتصادی را در برگیرد. اصول راهنما برای دستیابی به پایداری شامل موارد زیر می‌باشد (۱۰): تشخیص وابستگی درونی؛^۵ قبول مسئولیت در قبال نتایج حاصل از تصمیم‌گیری طراحی؛^۶ حذف مفهوم مواد زائد؛^۷ اتکا به جریان‌ات انرژی طبیعی؛^۸ شناخت محدودیت‌های طراحی؛^۹

(۲) فهرستی برای طراحی پایدار ساختمان: به منظور دستیابی به تعادلی بین نیازهای بشری با فرصت‌ها و قابلیت‌های محیط زیستی، تجزیه و تحلیل جزء به جزء ویژه مکانی نیاز می‌باشد. در ابتدا عوامل طبیعی مانند اقلیم، دما، آفتاب، باد، رطوبت یا نم، دیگر ملاحظات اقلیمی (طوفان/ گردبادها/ مونسون‌ها)، توپوگرافی، پیکره‌های آبی، آفت‌ها، منابع فرهنگی، تجربیات حسی، صدا و بو مورد بررسی قرار می‌گیرد (۱۱) و سپس باید به مواردی مانند انتخاب مواد ساختمانی مناسب؛ مدیریت انرژی؛ ذخیره آب؛ جلوگیری از پسماند و مدیریت آن و جلوگیری از آلودگی توجه ویژه داشت که در جهت اطلاعات بیشتر در این زمینه و همچنین برگرفتن الگویی در زمینه راهکارهای اجرایی موارد ذکر شده می‌توان به منابع (۱۲) و (۱۳) و (۱۴) و (۱۵) رجوع نمود.

راهبرد چهارم: سازوکارهای تولید درآمد

حفاظت از منابع طبیعی، سودهای اقتصادی چندگانه‌ای شامل هوای پاکیزه، آب تازه، بانک ژن، ذخیره کربن، حفاظت ساحلی (مانگرو، سواحل مرجانی)، تفرج و مواردی از این دست را فراهم

تکمیل اطلاعات پژوهشی، آگاهی از تاریخچه مکان و جوامع محلی (فنون ساختمان‌سازی بومی و محلی) و همچنین آگاهی و نظارت بر مقررات تصویری توسط آژانس‌های ملی و محلی و در انتها ورودی‌هایی ضروری (انرژی، مواد، کار، تولیدات) برای پیشرفت توریسم و نحوه دسترسی به آنها و توجه به خروجی-های بی‌مصرف (پسماند جامد، فاضلاب، نشت گاز) باشد (۱). مرحله بعد شامل جانمایی زیرساخت‌های پیشنهادی می‌باشد.

۲-۲- ملاحظات استقرار زیرساخت‌ها^۱

طراحان، در زمان استقرار زیرساخت‌ها باید نکات زیر را لحاظ نمایند (۸) و (۱): الف) ملاحظات کلی: در این رابطه باید هدف حفاظت از اکوسیستم مقدم باشد. بنابراین طراحی توسعه چشم‌انداز باید بیشتر بر اساس محیط پیرامونی آن باشد تا بر اساس راه حل‌ها و الگوهای سنتی. بطورکلی، حفظ تمامیت اکولوژیکی و ماندگاری اقتصادی دو عامل مهم برای توسعه پایدار هستند که باید مدنظر قرار گیرند و در انتها ارزیابی و امکان‌سنجی توسعه بر اساس هزینه‌های محیط زیستی بلند مدت انجام گیرد نه بر اساس هزینه ساختمان سازی کوتاه مدت. ب) ملاحظات ویژه:

امکان تعیین دامنه یا حدود پیشرفت و توسعه مکان و فعالیت-های انسانی، کار مشکلی است. برای این کار، یک تحلیل دقیق از مکان با در نظر گرفتن ظرفیت، تراکم، شیب، پوشش گیاهی، حیات وحش، منظرها، مخاطرات طبیعی^۲، انرژی و تسهیلات^۳، سیستم چرخش یا گردش بازدیدکننده^۴، کاربری‌های مغایرو پایش اثر انجام می‌گیرد.

راهبرد سوم: طراحی پایدار زیرساخت‌ها

همانطور که در بخش‌های قبل ذکر شد، اجرای اکوتوریسم، نیازمند توسعه زیرساخت‌های متفاوت برای توریسم رسمی است، بویژه اگر اقامت شبانه و خدمات تغذیه را هم شامل شود. در ابتدا، باید طرح مکان بصورت دقیق، تکمیل شود و سپس کار طراحی ساختمان‌های زیرساخت‌ها، شروع شود. حال برای طراحی بسیاری از زیرساخت‌ها از قبیل جاده‌های تفسیری،

5- Recognize interdependence

6- Accept responsibility for the consequences of design decisions

7- Eliminate the concept of waste

8- Rely on natural energy flows

9- Understand the limitation of design

1- Information siting consideration

2- Natural hazards

3- Energy and utilities

4- Visitor circulation systems

درآمدهای حاصل از توریسم باید جوابگوی تقاضا باشد و احتمالاً برای کاهش دادن سطح تقاضا در موقعیتهایی که سطح بالای بازدید برای تنوع زیستی تهدید محسوب می‌شود، استفاده شوند. درآمد حاصل از این هزینه‌ها، باید بصورت مقدماتی برای پایدارسازی صنعت توریسم در مکان‌های بازدیدی، سرمایه‌گذاری شوند (۱۶). در مکان‌های بازدیدی، اگر درآمدها خرج بسیاری از نیازهای مدیریتی مکان‌ها شود و پرسنل پارک هم از این موضوع مطلع باشند، کارها با جدیت بیشتری انجام می‌گیرد، ولی اگر این عمل صورت نگیرد، برنامه‌های اکوتوریسمی، موفقیت طولانی‌مدتی را نخواهند داشت. موضوع این نیست که پول‌ها چه طور و کجا در این مکان‌ها خرج می‌شود، بلکه هدف نهایی باید حفاظت باشد (۱۷).

راهبرد پنجم: کنترل و مدیریت اثرات بازدیدکننده

هر زمان که بازدیدکنندگان به یک مکان توریستی قدم می‌گذارند باعث ایجاد یک تاثیر منفی در آن منطقه می‌شوند و این حقیقتی اجتناب ناپذیر است. یک برنامه اکوتوریسمی بسیاری از فعالیت‌های مربوط به استفاده‌های عمومی و بازدیدی را که هم اثر مثبت و هم اثر منفی دارد به کار می‌گیرد و یک طرح مدیریتی اکوتوریسم، درصدد کاهش این اثرات می‌باشد. پس یکی از راهبردهای بنیادی مدیریت اکوتوریسم، کنترل و مدیریت کردن اثرات بازدیدکنندگان است. برای دستیابی به موفقیت در طرح مدیریتی باید میزان تاثیر فعالیت‌ها بر محیط زیست طبیعی و پیرامونی کاملاً شناخته شود. کنترل و پایش دقیق این اثرات نیازمند یک طرح کلی مدیریت مکان است (۱۸). چندین تعریف از ظرفیت برد در مقالات متعدد ارائه شده است که وابسته به کاربرد این مفهوم در موضوعات متفاوت است. ظرفیت برد در ابتدا برای نشان دادن مقدار فعالیت‌ها استفاده می‌شد اما همه تعاریف ارائه شده از این مفهوم دارای یک نقطه اشتراک می‌باشد، که همانا "تغییر در نشانه اثر"^۷ است. یعنی آنچه که در برآورد ظرفیت برد اهمیت زیادی دارد رسیدن به یک حد قابل قبول تغییر در آستانه‌ها و شاخص‌های

می‌سازد. هرچند که این فوائد به صورت ارزش بازاری درنیامده است، ولی مردم به صورت رایگان از آنها لذا می‌برند (۲). امروزه تقاضا برای منابع طبیعی در حال افزایش است و به دلیل توزیع نابرابر آن منابع، ممکن است منابع و خدماتی که ارائه می‌کنند، به صورت فزاینده‌ای در معرض تهدید قرارگیرند. علی‌رغم حضور و رشد توریست‌ها در مناطق بازدیدی، برای استفاده از فرصت‌های تفریحی موجود، به ندرت بهاء یا ورودیه، مطالبه می‌شود و همچنین در پارک هم در قبال ارائه فرصت‌های تفریحی برای عموم مردم یا بهاء کمی مطالبه می‌شود و یا اصلاً مطالبه نمی‌شود. در نتیجه، تقاضای دسترسی به مناطق بازدیدی بیش از ظرفیت و توانایی مدیران برای مدیریت آن مناطق است. نتایج بازدید بیش از حد، گاهی اوقات بصورت وحشتناک در بعضی مکان‌ها قابل مشاهده است درحالی‌که در سایر مکان‌ها، این نتایج، غیر محسوس‌تر است، زیرا داده‌های پایه در خصوص سلامت اکوسیستم‌ها اغلب موجود نیست و یا مشکل و غیرممکن است که مشخص کرد چگونه یک منطقه در طول زمان، با استفاده بیش از حد توریسم، مورد تخریب قرار گرفته است. در حال حاضر در کشورهای پیشرفته، دولت‌ها با استفاده از برنامه قانونی و پرداخت مبالغ دلخواه، محدودیت‌هایی را برای بازدید از مناطق بازدیدی اعمال کرده‌اند (۴).

۴-۱- سازوکارهای درآمدزا

تعدادی ساز و کار ساده وجود دارد که بر اساس قیمت بازار پایه‌گذاری شده‌اند. فعالیت‌های درآمدزایی از قبیل، پول ورودی^۱، حق ورود^۲، حق یا پول استفاده‌کنندگان^۳، گواهینامه یا مجوز^۴، فروش^۵ و اعطاء یا واگذاری^۶ که به نوعی جمع‌آوری درآمد است را می‌توان نام برد. در نهایت این که باید یک چرخه بازخورد مثبت بین سطح هزینه‌های استفاده‌کنندگان، تقاضا و سلامتی اکوسیستم مناطق بازدیدی، موجود باشد. همچنین،

- 1- Entrance fees
- 2- Admission fees
- 3- User fees
- 4- Licences or permits
- 5- Sale
- 6- Concessions

اثر است (۱۵). تعیین ظرفیت برد یک بخش از فرآیند برنامه-ریزی^۱ و همچنین طرح‌ریزی^۲ می‌باشد (۱۹) و (۲۰)). مفهوم ساده‌تری از ظرفیت برد، تعداد محدود بازدیدکننده است که می‌تواند بسیاری مواقع به عنوان راه‌حلی برای کاهش اثرات در مناطق کوچک بکار گرفته شود، اما برای مناطق بزرگ بازدیدی پاسخگو نیست.

۵-۱- روش‌های برآورد ظرفیت برد اکوتوریسمی

سنجش ظرفیت برد به منظور کمی‌سازی میزان بهره‌برداری از منابع سرزمین، به عنوان مبنایی برای شناسایی و پایش آستانه تغییرات و تنش‌ها در اکوسیستم‌های طبیعی، ارزشیابی، کنترل و پایش آشفتگی‌ها و همچنین روند تخریب در اکوسیستم‌های آسیب دیده به کار گرفته می‌شود. روش‌های مختلفی برای کنترل اثرات بازدیدکننده یا تعیین ظرفیت برد وجود دارد که می‌توان بصورت زیر نام برد ((۲۱) و (۲۲)):

- روش حدود تغییرات قابل قبول (LAC)^۳

این روش نخستین بار توسط سازمان جنگلداری ایالت متحده به کار گرفته شد و به طور عمده اثرات بازدیدکنندگان را در مکان‌های دور از دسترس نشان می‌دهد. همچنین به عنوان یک فرآیند مدیریتی عمدتاً برای یافتن رابطه‌ای منطقی میان شرایط موجود و شرایط مطلوب و "قابل قبول" در یک ناحیه و یا پهنه‌ای از سرزمین بکار گرفته می‌شود.

- روش سنجش موفقیت^۴ (MS)

این روش مفهوم مدیریت سازشی را به کار می‌گیرد و به نظر می‌رسد که پایش را به عنوان یک جزء ضروری و لاینفک پروژه‌های طرح‌ریزی و مدیریت اکوتوریسم می‌داند. این روش مختص به اکوتوریسم نیست بلکه برای هر طرح مدیریتی استفاده می‌شود. اساس آن تنظیم یک مدل ذهنی است که شامل یک طرح پایشی دارای اهداف کلی^۵، اهداف پیرو^۶ و فعالیت یا راهکارهای اجرایی می‌باشد.

- مدیریت اثر بازدیدکننده^۷ (VIM)

این روش توسط پژوهشگران برای دو سازمان USNPS و Conservation Association ارائه گردید. این فرایند سه بحث اساسی مرتبط با پیامد را که شامل شناسایی شرایط مشکل ساز^۸، شناسایی فاکتورهای سببی بالقوه^۹ و ارائه راهبردهای مدیریتی بالقوه^{۱۰} می‌شود را در بر می‌گیرد.

- روش حفاظت منابع و تجربیات بازدیدکننده^{۱۱} (VERP)

این روش توسط سازمان USNPS ایجاد شد و یک فرایند جدیدی است که ظرفیت برد را بر حسب کیفیت منابع و همچنین کیفیت و چگونگی تجربیات توریسم، بررسی می‌کند. این فرایند شامل یک دستورالعملی برای منابع مطلوب آینده و شرایط اجتماعی است که تعریف می‌کند چه سطحی از استفاده، کجا، چه زمان و چرا، مناسب هستند.

- فرآیند مدیریت فعالیت بازدیدکننده^{۱۲} (VAMP)

این فرآیند اولین بار در پارک‌های کانادا اجرا شد. این فرایند، یک راهنما برای طرح‌ریزی و مدیریت جدید پارک بر پایه یک سلسله مراتبی از تصمیم‌گیری‌ها در درون برنامه مدیریتی ارائه می‌نماید.

- روش طیف فرصت تفریحی^{۱۳} (ROS)

توسط پژوهشگران برای U.S. Forest Service و Bureau of Land Management در پاسخ به نگرانی‌های حاصل از افزایش تقاضای تفرجگاهی و افزایش مغایرت‌های ناشی از استفاده بیش از حد از منابع کمیاب ارائه گردید. این فرایند، شش طبقه سرزمینی را برای کمک به درک روابط مدیریتی، اجتماعی‌زیستی و فیزیکی و همچنین برای قرار دادن پارامترها و خط‌مشی‌هایی برای مدیریت فرصت‌های تفریحی، ارائه می‌دهد. در پایان، روشهای ذکر شده جهت برآورد ظرفیت برد بصورت اجمالی مورد مقایسه و ارزیابی قرار گرفت (جدول ۱)

7-Visitor Impact Management

8- Problem conditions

9- Potential causal factors

10- Potential management strategies

11- Visitor Experience and Resource Protection

12- Visitor Activity Management Process

13- The Recreation Opportunity Spectrum

1- Planning

2- Management Plan

3- Limits of Acceptable Change

4- Measures of success Methodology

5-Target

6-Objectivies

جدول ۱- مقایسه روشهای برآورد ظرفیت اکوتوریسمی

Table 1. Comparison of methods for estimating ecotourism carrying capacity

ویژگی‌ها	LAC	VIM	VERP	VAMP	ROS
قادر به ارزیابی و یا به حداقل رساندن تاثیرات بازدید کننده	+	+	+	+	+
انتخاب امکانات از تنوعی از اقدامات مدیریتی	+	+	+	+	+
ایجاد تصمیمات قابل دفاع	+	+	+	+	+
جداسازی اطلاعات فنی از قضاوت ارزشی	+	+	+	+	+
تشویق به آموزش و مشارکت عمومی	+	+	+	+	+
یکی کردن استفاده از منابع و مسائل مربوط به مدیریت منابع	+	+	+	+	+
سرمایه گذاری برنامه ریزی شده مورد نیاز	--	-	--	---	--
اثر بخشی کلی بر اساس تجربه	---	-	-	-	---

Sources: Based on and adapted from Hall and McArthur, 1998; Farrell and Marion, 2002

راهبرد ششم: راهنمایان طبیعت‌گرا

راهنمایان آموزش دیده و مجوزدار می‌توانند درآمد بسیار زیادی را برای حفاظت از مناطق بازدیدی ایجاد نمایند (۲۵). راهنمایان طبیعت‌گرا، در حقیقت نقش چندگانه‌ای را ایفا می‌کنند. آنها در قبال تعهدی که به تورگردانان داده‌اند، مسئول هستند و باید جوابگوی بازدیدکنندگان آن مناطق و جوامع آن، باشند. بطور کلی، راهنمایان مسئول امنیت توریست‌ها هستند و توریست‌ها هم از راهنمایان تور، برای جمع‌آوری اطلاعات، تفسیر و بینش در رابطه با مکان‌های مورد بازدید، کمک می‌گیرند و بطور کلی نقش‌های آنها شامل مفسران طبیعت؛ حفاظت؛ نگهداری پارک؛ کنترل اثرات توریسم؛ رابطه با جوامع محلی^۵ می‌باشد (۲۶).

بحث و نتیجه گیری

با رشد اکوتوریسم، باید استفاده‌های انسانی تحت کنترل قرارگیرد. در این زمینه برآورد ظرفیت برد، اقدامی موثر تلقی شود. بنابراین، ظرفیت برد به عنوان یکی از اجزاء هر طرح مدیریت در مکان‌های بازدیدی باید پذیرفته شود و آنچه که در برآورد ظرفیت برد اهمیت زیادی دارد، رسیدن به یک حد قابل

جهت پیاده سازی همه این روشها، برنامه پایش الزامی است. پایش، نیازمند جمع‌آوری اطلاعات بر پایه سیستماتیک می‌باشد. بسیاری از داده‌ها توسط هیئت امنای مکان‌ها، جمع‌آوری می‌شود اما استفاده از یک بخش مهمی که شامل زیست شناسان دانشگاهی، راهنمایان طبیعت‌گرا، صاحبان امتیاز و اعضای جوامع است هم می‌توان لحاظ نمود. Rome در سال ۱۹۹۹ توصیه می‌کند که تدوین یک طرح پایشی بر پایه فرآیندهای چندگانه‌ای است که قویاً بر مشارکت عمومی در همه سطوح، تاکید می‌ورزد (۲۳). این اطلاعات جمع‌آوری شده سطح پایه را فراهم می‌کند تا از طریق آن بسیاری از نگرانی‌های مدیریتی ویژه کنترل شود.

زمانی که مشخص شود که اهداف مدیریتی تحقق نیافته و از حدود تغییرات قابل قبول تجاوز کرده است. مدیر باید راهبردهای جدیدی را در قبال شرایط موجود ارایه کند (۲۴). به عنوان مثال الزام پرداخت وجه یا داشتن مجوز و غیره. همچنین، نمونه‌ای از رویکردهای لازم برای مدیریت اثرات منابع یا اثرات ناشی از ازدحام شامل موارد زیر می‌باشد (۲) و (۴): کاهش استفاده از مناطق دست نخورده؛ کاهش استفاده از مناطق مشکل‌دار؛ تغییر حالت استفاده در درون مناطق مشکل‌دار؛ تغییر در زمان استفاده؛ تغییر نوع استفاده و رفتار بازدید کننده؛ تغییر در انتظارات بازدید کننده؛ افزایش توان تحمل و مقاومت منابع.

- 1- Nature interpreters
- 2- Conservationists
- 3- Park rangers
- 4- Monitors of tourism impact
- 5- Liaison with local communities

Reference

1. Anderson, D. L., 1993. A window to the natural world: The design of ecotourism facilities. In Ecotourism: A guide for planners and managers, Volume 1, K. Lindberg and B. Hawkins (eds.), 116-133. N. Bennington, Vermont: The Ecotourism Society.
2. Lindberg, K. M., Epler Wood., D. Engeldrum., 1998. Ecotourism: A guide for planners and managers, Volume 2. N. Bennington, Vermont: The Ecotourism Society.
3. Wallace, G., 1993. Visitor management: Lesson from Galapagos National Park in Ecotourism: A guide for planners and managers, Volume 1, K. Lindberg and B. Hawkins (eds.), 55-81. N. Bennington, Vermont: the Ecotourism Society.
4. Lindberg, K., D. Hawkins., 1993. Ecotourism: A guide for planners and managers, Volume 1. N. Bennington, Vermont: the Ecotourism Society.
5. Salva Natura., 1997. plan general de manejo y desarrollo del pargue Nacional EI Imposible. San Salvador, EI Salvador: PANA-VIS-MAG.
6. Kelleher, G., 1999. Guidelines for marine protected area. Best Practice Protected Area Guidelines Series NO. 3. IUCN, World Commission on Protected Area, Gland, Switzerland and Cambridge. UK.
7. U. S. National Park Service., 1992. Sustainable design: A Collaborative National Park Service initiative. Denver, Colorado: U.S. Department of the interior.
8. U. S. National Park Service., 1993. Guiding principles of sustainable

قبول تغییر در آستانه‌ها و شاخص‌های اثر است. این مبحث با راهبرد پنجم طرح مدیریت ارایه شده همخوانی دارد. در ادامه جهت ساماندهی حضور اکوتوریسم‌ها در مناطق بازدیدی، باید طبق راهبرد اول، یک سیستم زون‌بندی به طور دقیق طراحی شود، به عنوان یک ابزاری قوی برای حصول اطمینان از این حقیقت که بازدید در این مکان‌ها براساس و درجهت ظرفیت مدیریتی منطقه اتفاق می‌افتد. بطور کلی انتظارات اکوتوریسم را نمی‌توان به راحتی شناسایی و کمی کرد، بنابراین، لازم است که علاوه بر زون بندی، طراحی امکانات و زیرساخت‌ها، جوابگوی نیازهای واقعی و مورد انتظار اکوتوریست‌ها باشد. بهترین منبع برای الهام گرفتن برای مکان یابی، طراحی و یا حتی محدود کردن معمارانه زیرساخت‌های اکوتوریستی، طبیعت است (۸). بعد از بازبینی ملاحظات متنوع جانمایی و استقرار زیرساخت‌ها و بررسی‌های دقیق مکان، طراحان ممکن است تصمیم بگیرند که زیرساخت‌های پیشنهادی را اصلاح کنند که این هدف مطابق با راهبرد سوم محقق می‌شود، بطوریکه استفاده از فنون مبتنی بر اصول بوم شناختی در طرح‌ریزی باید مورد توجه قرار گیرد. سوده‌های کلیدی حاصل از اکوتوریسم بصورت یک منبع مالی برای حفاظت از تنوع زیستی، گزینه اقتصادی برای مردم محلی و هزینه استقرار و ماندگاری ساختمان‌های تشکیلاتی و انگیزه‌ای برای ویژه‌سازی تلاش‌های حفاظتی تنوع زیستی است. برای تحقق این شرایط باید به دسته‌ای از اولویت‌ها برای به جریان انداختن سرمایه، طبق راهبرد چهارم توجه داشت. به عبارت دیگر، برای ایجاد درآمد بیشتر، باید هزینه بیشتری کرد.

راهنمایان آموزش دیده و مجوزدار هم می‌تواند درآمد بسیار زیادی را برای حفاظت از مناطق بازدیدی ایجاد نمایند. پس، ایجاد یک برنامه راهنمایان طبیعت‌گرا، باید یک اولویت برای همه سایت‌ها همراه با برنامه‌های اکوتوریسمی باشد. در پایان با توجه به بخش‌های تشریح شده می‌توان نتیجه گرفت که در جریان تکمیل هر یک از این راهبردهای مدیریتی اکوتوریسم در یک منطقه بازدیدی، شرایط برای توانمند شدن بالقوه مناطق برای اکوتوریسم به صورت یک نیرو در جهت حفاظت و توسعه پایدار مهیا خواهد شد.

18. Chamberlain K., 1997. Carrying capacity in: UNEP Industry and Environment, No. 8, January-June 1997. Paris: UNEP IE
19. Ortolano, L., 1984. Environmental Planning and Decision Making. New York: John Wiley and Sons
20. Pearce, D.C., 1989. Tourist Development. Essex: Longman Scientific and Technical Publishers
21. Fick, L., 2003. Draft guide line: Methodology for carrying cappacity assessment for the use of water for recreational purposes.Department of Water Affairs And Forestry.
22. Sourthern cross university proffolio Maring Group,1997.Coastal Tourism-A manual for sustainable development. Environment Australia.ISDN064227129.
23. Rome, A., 1999.Ecotourism impact monitoring. Unpublished document prepared for the Ecotourism program of the Nature Conservancy ,Arlington,Virginia.
24. Hornback,K., P,Eagles., 1999.Guidline for public use measurement and repoting at parks and protected areas.Gland,Switzerland and Cambridge.UK:IUCN.
25. Moore, A ., 1981.Tour guide as a factor in national park management .Parks Magazine,6(1).
26. Hom, S., 1992.Environmental interpretation: A practical guide for people with big ideas and small budgets.Golden,Colorado:North American Press.
- design.Denever,Colorado:Department of the interior.
9. Baez, A., A, A, Acuna., 1998. Guia para las mejores practicas de ecoturismo en las areas protegidas de Centro America. Guatemala: PROACA/CAPAS.
10. Ibrahim, H., K, A, Cordes., 1993.Outdoor recreation.Dubuque,low:WCB Brown and Benchmark.
11. The Ecotourism Society., 1993. Ecotourism guidelines for nature tour operators.N.Bennington.Vermont:The Ecotourism Society.
12. Mehta,H.,A.Baez.,p.oLaughlin.2002.I nternational Ecolodge Guidelines.N.Burlington,Vermont:The Intrnational Ecotourism Society.
13. Hawkins,D., M, Epler Wood., S, Bittman.,1995.The ecolodge sourcebook for planners and developers.N.Bennington,Vermont:The e Ecotourism Society.
14. U.S.Department of Energy., 2002.center of Excellence for Sustainable Development WWW.sustainable.doe.gov
15. CeballosLascurain,H.,1996.tourism,ec utorism.and protected area:the state of nature-based tourism around the world and guidelines for its dedlopment.the World Coservation Union (IUCN),Gland,Switzerland;The Ecotourism Society,N.Bennington,Vermont
16. Kenya Wildlife Service., 2001.Park entry fees.WWW.KWS.org/fees.htm
17. Laarman, J, G., H, M, Gregersen.,1996. pricing policity in nature –based tourism.Tourism Mmanagement,17(4):247-254.